

**Д. А. МЕРГЕМБАЕВ, ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІІМ Б. БЕЙСЕНОВ АТЫНДАҒЫ
ҚАРАҒАНДЫ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ КРИМИНОЛОГИЯ
КАФЕДРАСЫНЫҢ ОҚЫТУШЫСЫ, ЗАҢ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ МАГИСТРІ**

Жасөспірімдер қылмыстылығының алдын алу

Аннотация. Мақалада жасөспірімдер қылмыстарының алдын алу жолдары, әдіс-тәсілдері, ескерту шаралары және осы мәселені шешу жолдарының нақты ұсыныстары көрсетіледі.

Түйін сөздер: жасөспірім, ата-ана, отбасы, тәрбие, құқық, заң.

Біздің елімізде әрбір азаматтың еркін еңбек етуіне, мағыналы дем алып, оқып білім алуына, мәдени және рухани жағынан өсіп-жетілуіне барлық жағдай жасалған.

Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан Халқына Жолдауларындағы тоқталулар, «құқық бұзу профилактикасы туралы» заң, кәмелетке толмағандар құқық бұзушылығына байланысты кешенді бағдарлама өңделіп қолданылуда.

Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың 2009 жылдың 28 тамызындағы «Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған Құқықтық саясат тұжырымдамасы туралы» № 858 Жарлығында «Қылмыстық құқықты одан әрі дамыту, бұрынғыдай қылмыстық саясаттың қос векторлығын ескере отырып жүргізілуге тиіс. Ізгілендіру — ең бастысы, алғаш рет ауыр емес және ауырлығы орташа қылмыстар жасаған адамдарға, сондай-ақ халықтың әлеуметтік әлсіз топтары — жүкті және асырауында кәмелетке толмаған балалары бар жалғызбасты әйелдерге, кәмелетке толмағандарға, жасы ұлғайған адамдарға қатысты болуға тиіс. Сонымен қатар ауыр және аса ауыр қылмыстар жасауға кінәлі, қылмыстық қуғындаудан жасырынып жүрген адамдарға қатысты, сондай-ақ қылмыстар кәсіпшілігі кезінде қатал қылмыстық саясатты алдағы уақытта да жүргізу қажет» — дей келе, қазіргі таңдағы қылмыстылықтың өткір әрі әлеуметтік сипатқа ие болып отырғандығына басты назар аударады¹.

Әлі де болса жастар арасындағы кездесіп отырған қылмыстылық тіпті қынжылтарлық көрініс. 2015 жылдың алғашқы 4 айында ғана 1716 жасөспірім құқық бұзушылыққа жол беріпті. Егер көпшілік оны қолға алатын болса, алдын ала ескертуге әбден болады.

Бұрынғы Кеңес заманында «Балаларды коммунистік тәрбиеге баулу кеңесі» ұйымдастырылған болатын². Бұл кеңес 8 секциядан тұратын. Атап айтқанда, коммунизм құрылысшысының моральдық кодексінің принциптеріне тәрбиелеу секциясы, ата-аналар арасында жұмыс жүргізу секциясы, балалардың бақылаусыз кетулігімен күресу секциясы, эстетикалық тәрбие секциясы, балалардың техникалық ой-жұмысын арттыру, дене шынықтыру, мектепке дейінгі тәрбие, балалардың демалысын ұйымдастыру секциялары. Сонымен қатар апталық «Семья — мектеп» деп аталатын радиожурнал жұмыс істейтін. Мектеп пен өндіріс коллективтері бірігіп балаларды тәрбиелеу, олардың кешкілікті демалысы, туристік және экскурсиялық саяхат туралы өткізілетін жиналыстар әдетке айналған болатын. Қалалық комсомол комитеті өзінің жанынан оперативтік отряд ұйымдастырған болатын, ал оның мүшелері еш жерде оқуда немесе жұмыста жоқ, тәртібі нашар, «қиын» балалардың барлығын тауып, оларды оқуға немесе жұмысқа орналастырып отыратын. Жасөспірімдердің мектепті тастап кету себептері, мектептен тыс қалып қойған жастардың оқымау себептері, мектептерді материалдық жабдықтаудың кемістіктері, ата-аналарға педагогтік білімдер негіздерін оқыту мәселелері, жастардың бос уақытын пайдалануы және осындай кемістіктерге қарсы күресудің нақтылы шаралары³.

Міне осындай жұмыстың арқасында жастар мен жасөспірімдер арасында кездесіп келген қоғамдық тәртіпті бұзушылық, маскүнемдікке салыну т. б. қоғамға жат қылықтар жоққа жақын болған.

Қазіргі кезде әрбір азамат, әсіресе Қазақстандық жастар қылмыстық көріністердің қандай түрлеріне болса да қарсы күреске батыл қатысуы қажет.

Әуелі отбасында, ата-ананың аузынан бала қоғамдық тәртіпті, құқықты, заңды бұзғанның салдары туралы естуі қажет. Осыдан барып болашақ азаматтың елімізде құқықтық тәрбиеге қатысы, құқықтық сана-сезімге көзқарасы қалыптасады. Ол үшін, әрине, ата-ананың немесе жасы үлкен туысқандардың өздері құқық саласынан, заңнан хабары болуы керек.

Дегенмен бұдан құқықтық тәртіпке қарсы көрініске, қылмыстылыққа жағдай туғызатын тек қана отбасы тәрбиесіндегі кемістіктер деген ұғым пайда болмаса керек. Барлық кінә тек қана отбасында, сондықтан ол қылмыстылықтың алдын алатын бірден-бір факторы деу қиын. Отбасы бала тәрбиелеудің ең басты ошағы бола тұрса да, барлық ата-ана қазіргі жағдайда өскелең тәрбие тілегіне сәйкес жұмыс жүргізе алмауы мүмкін. Сондықтан да баланы дұрыс тәрбиелеу жұмысында отбасыға бірінші көмекші болып мектеп және қоғамдық ұйымдар есептеледі.

Қазіргі таңда ата-ананың бала тәрбиесіне толық қатыса алмауының себептері ретінде келесілерді атауға болады: нарықтық экономика кезеңіндегі әлемдік дағдарысты бастан кешудегі отбасылардың әлеуметтік-тұрмыстық жағдайларының қыспаққа түсіп, тұрмыстық әл-ауқатының төмендеуі, баланың толық отбасында тәрбиелене алмауы, отбасылық рухани құндылықтардың жетіспеуі, отбасындағы келіспеушілік, жанжал, отбасы мүшелерінің өздеріне тиесілі рөлдерін қажетті деңгейде орындай алмауы, балалар қараусыздығы мен бақылаусыздығы және т. б.⁴

Құқықтық тәрбие жұмысын жақсартуда, қоғамдық тәртіпті сақтап, жастар арасында қылмыстылықты болдырмауда жастардың еңбектен және оқудан бос уақыттарын пайдалы өткізудің маңызы зор.

Алайда, әлі де болса біздің қоғамдық ұйымдарымыз жастар мен жасөспірімдер арасында кездесіп отырған қоғамдық тәртіпті бұзушылыққа, қоғамымызға жат қылықтарды жоюға біраз жерлерде ойдағыдай көңіл бөлмей отырғанын айту керек.

Әрбір Қазақстан азаматына, әсіресе жастарға жасалатын қоғамдық ықпалдың ең бір күшті жері — өндірістік ұжым екені рас. Сондықтан цехқа немесе құрылысқа келген әрбір жас жұмысшы өзінің бекітілген жеке бастығынан емес, сонымен қатар сол ұжымдағы аға жұмыскерлердің қай-қайсынан болса да әкелік, ағалық, достық-жолдастық көмек күтуіне құқылы.

Бұл жағдай әрбір жұмысшының, мекеме директорының есінен шықпауы керек. Алайда бізде әлі де болса жас жұмысшыны дұрыс тәрбиелеу мәселелерін ұмытып кететін ұжымдар кездесіп отыр.

Білімін үздіксіз жетілдіріп, рухани мәдениетін көтеру орнына кейбір жас мамандар бос уақытын ішімдікпен, карта ойнаумен өткізуді әдетке айналдырып алады.

Көптеген ғылыми зерттеулерге қарағанда, маскүнемдік пен құқықтық тәртіпті бұзушылық өзара тығыз байланысты көріністер. Статистика мәліметтеріне қарағанда маскүнемдік көбінесе адам өміріне қауіпті қылмыстар жасауға ғана итермей, сонымен бірге басқа да қылмыстың ауыр түрлеріне апарып соқтырады. Мәселе тек қана үлкендердің арақ-шарап ішуге салынуында, одан туатын отбасындағы жанжал, мекеме немесе өнеркәсіптегі қоғамға, мемлекетке, тағы басқаларға тиетін зиянында емес. Бұл — одан тереңірек жатқан жаңа адам тәрбиелеу міндеті, әсіресе жастар мен жасөспірімдер тәрбиесіне тікелей қатысы бар мәселе.

Өнер жақсы сезімді оятады, арынды биіктетеді. Ал қашан да ары биік жан ғана үлкен мұраттар мүддесінен шыға алады. Сондықтан әрбір азамат, әсіресе жастар бүгінгі заманның рухани қазынасын бойға сіңіріп, нәр алмайынша қай саланың да шын мәніндегі маманы, мәдениетті, интеллигент адамы бола алмайтынын сезінуі керек.

Еліміз өркендеп дамып келе жатқан жағдайда жасөспірімдерді дұрыс тәрбиелеу және оларға барлық жағынан да қамқорлық жасау бүкіл Қазақстан халқының, көпшіліктің борышы екені мәлім. Бізде қоғамдық міндет ретінде жасөспірімдер тәрбиелеу жұмысына өзінің барлық бос уақытын арнайтын адамдар, тәрбие жұмысын жүргізуші арнаулы мекемелер

көбеюде. Бірақ бұл жағдай бала тәрбиелеуде ата-аналардың жауапкершілігін ешқандай азайтуы мүмкін емес, өйткені отбасы тәрбиесі адам тәрбиелеу процесінің бірден-бір негізгі ұясы.

Резюме

В статье рассматриваются вопросы предупреждения, предотвращения, профилактики, пресечения преступлений несовершеннолетних.

Resume

This article is seen warning predotvroschenie, prevention and suppression of crimes of minors

-
- ¹ Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың 2009 жылдың 28 тамызындағы «Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған Құқықтық саясат тұжырымдамасы туралы» № 858 Жарлығы // online.zakon.kz
 - ² Қайыржанов Е. Жастарға праволық тәрбие беру мәселелері Қазақ ССР «Білім» қоғамы. — Алматы, 1979. — 17-18-б.
 - ³ Бұл да сонда.
 - ⁴ Абдиров Н. М. Раннее выявление несовершеннолетних с антиобщественным поведением — основа эффективной профилактики правонарушений: Учеб.пос. — Караганда, 1990.